

Dr. H. Klink, Hoornaar

Een Romeinse centurio...

“... en zich kerende tot de schare, die Hem volgde, zei Hij: Ik zeg u, zelfs in Israël heb Ik een zó groot geloof niet gevonden!”

Lucas 7: 9b

De ontmoeting van de Here Jezus Christus met de Romeinse hoofdman uit Lucas 7 vindt plaats in de “epifaniëntijd”, de tijd van Jezus’ eerste optreden in Galilea. Uit het Evangelie blijkt dat deze Romeinse centurion een uitermate sympathiek man geweest moet zijn. We lezen in het Grieks in vers 9 dat de Here Christus hem *bewonderde*. Het moet Jezus te moede geweest zijn als bij de ontmoeting met Nathanaël. Van deze Romein kan gezegd worden: “Ziedaar, een Romein, in wie geen bedrog is.” Dat blijkt uit dit gedeelte. Ik stip sommige dingen aan.

Allereerst de grote zorg om zijn slaaf. Kennelijk was hij erg gesteld op deze ‘knecht’. Het doet denken aan de bekendste slaaf van Cicero, Tiron. We lezen van zijn meester dat hij zich “oneindig veel moeite voor hem getroostte” en “vervuld was met grote zorg”, toen hij broos en zwak wekenlang het bed moest houden. Ja, Cicero ging zelfs zover dat hij in de leer ging bij een arts om zijn slaaf te kunnen helpen! Eenzelfde zorg vervulde déze hoofdman!

Dan is er nog iets wat deze Romein kenmerkt: *gezagsgetrouwheid*. Als Christus aanstalten maakt om naar zijn huis te komen, wil de centurion daar niet van horen. Hij laat Jezus weten: “Spreek maar een woord en mijn slaaf zal gezond worden.” Om zijn verzoek kracht bij te zetten, zegt hij: “Ik sta ook onder het bevel van iemand anders. En een ander weer onder mijn gezag.” Zodra er iets geboden wordt, gebeurt het ook, wordt het bevel opgevolgd. Ik noem dit iets typisch romeins.

Het was nog niet zo heel lang geleden dat een ándere beroemde Romein, Vergilius, zijn wereldberoemde boek over Aeneas geschreven had. Daarin komt één karaktertrek van wat Vergilius als de échte Romein zag, heel sterk naar voren. Het laat zich omschrijven door het woord *pius*. Van dit woord is ons woord *piëteit* afgeleid. Het is eerbied, ontzag. Ontzag voor wie hoger geplaatst is. Het is vooral: eerbied voor de godheid, het luisteren naar haar en het vinden van je opdracht. Vergilius schreef zijn boek met de bedoeling de Romeinen te laten zien, dat hún macht niet berustte op eigenwilligheid. Nee, Rome was geroepen om de gerechtigheid te bewaken en zó de volkeren te dienen. Het moest dat doen in een geest van afhankelijkheid. Was het Romeinse rijk niet voortgekomen uit de val van Troje? En had men niet de dramatiek van de geschiedenis meegemaakt en was het niet tot de held van Vergilius doorgedrongen dat de dingen op deze wereld vaak van

Inhoud

Een Romeinse centurio... p. 33
Dr. H. Klink, Hoornaar

Een “Open Brief” (II, slot) p. 35
Drs. J.G. Barnhoorn, Nunspeet

Dr. J. Kommers’ studie over het Wuppertal in de 19^e eeuw (II) p. 38
T. van Es, Alblasserdam

Het profiel van de predikant p. 40
Ds. L.J. Geluk, Rotterdam

Een woord van C.S. Lewis

Als u maar doorgaat werkelijk van Jezus te houden, kan er niet veel mis gaan in uw leven en het is mijn uitdrukkelijke hoop dát u daarin doorgaat...

dien aard zijn, dat men erom wenen moet? Welnu, van dezelfde Vergilius is bekend dat hij, aangerakt door de verwachting die in het Oosten leefde (men denke aan de wijzen uit het Oosten), voorzegde dat er wellicht in de nabije toekomst een *Heiland* geboren zou worden, een Redder der mensheid. Verder kon hij niet gaan. Maar de verwachting was intens.

Wie dit tot zich door laat dringen en nadenkt over de Romeinse centurio uit Kapernaüm brengt hem onwillekeurig met deze illustere Romeinen, van wie hij ongetwijfeld gehoord heeft, in verband. Hij was zo'n rechtgeaarde Romein: een sympathiek man, die om zijn slaaf gaf en die bovendien in zijn karakter dit *pius*-element had bewaard en uitgebouwd en die daarmee karaktervol én nederig was, zoals blijkt uit deze geschiedenis.

Daar komt nóg iets bij. Hij is in Israël komen wonen en heeft daar kennis gemaakt met de Joodse godsdienst. Zoveel liefde heeft hij ervoor gekregen dat hij de bouw van een nieuwe synagoge in Kapernaüm voor eigen rekening nam. Het is dan ook begrijpelijk dat de Joden die zijn verzoek aan Christus overbrengen, een goed woord voor hem doen: "Hij is het wáárd dat U hem helpt." Deze man heeft – hoogstwaarschijnlijk door de *Septuagint*, want hij zal Grieks gesproken hebben – kennis gemaakt met de verwachting die in *Israël* leefde van de Heiland der wereld. En nu is zijn knecht ziek geworden en is hij met zorg vervuld. Wat kan hij beter doen dan bij Hém hulp te zoeken!

Waarom Jezus hem bewonderde, wordt ons helemaal duidelijk als we letten op wat deze man Jezus laat weten, als deze aanstalten maakt om te komen. Hij moet *niet* bij hem in huis komen. Dat is hij niet wáárd. Hij weet wat het is voor een Jood om een heidens huis te betreden. Maar er speelt meer. Hij laat Jezus weten: Ik sta óók onder het gezag van anderen. Hij heeft zijn superieu-

ren die boven hem staan en uiteindelijk is het de keizer. Zijn wil is het hoogste bevel. Het gezag dat de centurio op zijn beurt heeft, ontleent hij uiteindelijk aan de keizer. Vandaar dat zijn bevelen onverwijld worden opgevolgd door zijn ondergeschikten! Daar wijst deze man op: Ik sta óók onder het gezag van anderen. Dat óók is veelzeggend. Latere handschriften van het Nieuwe Testament wisten er geen raad mee en veranderden de zin in: 'Ik sta ook bóven anderen.' Maar dat is zeker niet de oorspronkelijke lezing.

Dit 'óók onder het gezag van anderen' is essentieel. Het verklaart Jezus' bewondering pas goed! Het brengt namelijk tot uitdrukking dat deze man het *meest wezenlijke* heeft leren inzien, waar het Christus in de tijd van epifaniën om te doen was: de eenheid te openbaren van de Vader en de Zoon, te openbaren dat de Zoon de afgezant is van de Vader! Petrus heeft het op het eind van deze periode gezegd: "Gij zijt de Christus, de Zoon van de levende God." Christus verheugde zich erom en prees hem er zalig om (Mattheüs 16). Ook ánderen ontdekten het en Jezus jubelde: "Ik dank er U om Vader, want de Vader kent de Zoon en de Zoon de Vader" (Mattheüs 11). Hij zag er de hand in van Zijn Vader dat ze dit ontdekten: "Al wat de Vader Mij gegeven heeft, zal tot Mij komen" (Johannes 6: 37). Welnu, deze hoofdmans heeft, hoewel een *Romein* iets ontdekt voordat de meeste Israëlieten dat deden: Christus leeft in eenheid met de Vader, wiens stem voor Hem het allerbelangrijkste is. En... Hij vervult een roeping, in opdracht van Zijn Vader en als *zodanig* heeft Hij álle macht, ook over ziekte en dood. Zo ver reikt die macht dat Hij met slechts een woord de zieke knecht kan genezen!

Dat verklaart waarom Jezus hem bewonderde. We lezen: Hij keek de schare rond en zei: "Een *dergelijk* geloof heb ik zelfs in Israël niet gevonden!" Deze Romein 'in wie geen bedrog was', was op de ontmoeting met Christus voorbereid en dat op een wijze, zoals Christus dat in Israël nog niet gevonden had! Bij hem was de bedoeling van epifaniëntijd al tot zijn recht gekomen.

Deze man die leefde op het snijvlak van Rome, de Griekse cultuur en het Jodendom, was als vanuit de verte in aanraking gekomen met Christus en heeft Hem als de Heiland der wereld begroet. Deze ontmoeting moet Christus diep ontroerd hebben, zoals Hij het ook was toen de Grieken naar Hem vroegen (Johannes 12). Er lag een belofte in. Zo zou het gaan – straks als de Romeinse wereld met Hem in aanraking zou komen.

Deze man was de eerste in een reeks van velen. Cornelius, ook een rechtschapen Romein, zou volgen en velen, velen meer (Handelingen 10, 28 enz). Wanneer Petrus, na veel verzet van zijn kant, uiteindelijk het huis

Colofon

Ecclesia, voorheen 'Kerkblaadje', is een uitgave van de Stichting Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge en verschijnt zaterdags om de veertien dagen.

Redactie: Drs. M. den Admirant, Ds. J.K. Vlasblom, Mw G.M. van Ommen-Middelkoop

Eindredactie: Ds. L.J. Geluk en Dr. H. Klink

Vaste medewerkers:

Dr. W. Aalders, Drs. J.G. Barnhoorn, Dhr. T. van Es, Dr. R. Fernhout, Dr. M. Verduin en Ds. I.J. Wisse.

Redactieadres: Dorpsweg 11, 4223 NA Hoornaar, tel. 0183-581321

Internet-adres: www.ecclesianet.nl

Abonnementprijs: € 19,50 per jaar

Administratie: Baron Bentinckstraat 51, 7731 EK Ommen tel. 0529 456729, Postbankrekeningnr. 88 71 47

Adm. Ecclesia/Kerkblaadje te Ommen of Bankrekeningnr. 34.89.69.619 t.n.v.

St. Vrienden van Kohlbrugge te Ommen

Druk: drukkerij **Ridderprint**, Ridderkerk

van Cornelius wél betreedt, komt hij onder de indruk van zijn gastheer. Hij opent hij zijn mond en zegt: "Inderdaad bemerk ik dat er bij God geen aanneming is des persoons, maar dat onder élk volk, wie Hem vereert en gerechtigheid werkt, Hem welgevallig is, naar het woord dat Hij heeft doen brengen aan de kinderen Israëls om vrede te verkondigen door Jezus Christus."

Deze man was de eerste in een reeks die volgen zou! Welk een eervol, respectvol karakter zou die christen-

heid dragen, die na Pinksteren tot stand zou komen in de Romeinse wereld. Vele namen zijn in dat opzicht te noemen. Ik denk bijvoorbeeld aan de kerkvader Ambrosius, die, aanvankelijk in overheidsdienst, bisschop van Milaan werd en aan de wieg stond van Augustinus' bekering. Ik denk ook aan Lactantius, Leo de Grote en vele anderen meer. Tot op de dag van vandaag dragen wij in Europa de erfenis van déze mensen mee. Dat te beseffen en daar zuinig op te zijn..., dát kon wel eens ónze roeping zijn.

Drs. J.G. Barnhoorn, Nunspeet

Een "Open Brief" (II, slot)

Prof. Dr. J.H. Gunning jr. heeft met de predikanten Ph.J. Hoedemaker, P.J. Kromsigt, B. van Meer en Chr. Huningher in 1905 een Open Brief tot de synode van de Nederlandse Hervormde Kerk gericht, nadat deze een verzoek van 25 classicale vergaderingen om ernst te maken met reorganisatie der kerk, had afgewezen.

De opstellers van deze "Open Brief" hebben het bij dit schrijven niet gelaten. Zij hebben hun gevoelens ook uitgesproken in een circulaire, gericht Aan Voorgangers en Leden der Hervormde Gemeente, - een stuk, dat, door Gunning opgesteld, naar hijzelf verklaart "den stempel zijner individualiteit draagt".

Hoewel de brieveschrijvers de "rechtsgrond" van de synode niet erkennen, zijn zij, daar zij "Gods bestel en den historischen gang der dingen hierin wenschen te eeren", desondanks van mening, dat een geleidelijke terugkeer tot de normale gestalte van onze Kerk het best van de synode kan uitgaan. In feite staat hun slechts één ding voor ogen: "het is ons te doen om 's Heeren heerschappij in onze Kerk". Een heerschappij, die niet alleen inhoudt, dat Christus door zijn Geest de voorgangers en de gemeente bezieling schenkt, maar ook dat Hij door zijn Woord de gemeente bestuurt, en wel zo, dat alles naar Zijn Woord, de Heilige Schrift, wordt beoordeeld. Dit Woord dient in elk opzicht als toetssteen te gelden en naar dit Woord moet alles zó ingericht worden, dat 's Heeren heerschappij eruit oplicht. Meer verlangen de brieveschrijvers niet. Tot nog toe echter heeft de synode niet aan hun wenschen voldaan, het woord is nu aan de gemeente. Maar wat er ook moge gebeuren, nadrukkelijk wenschen Gunning c.s. te verklaren, dat in elk geval de zaak zelve niet rusten mag, daar het hier geen kwestie van onder-

geschikt belang betreft, die te zijner tijd afgehandeld kan worden, maar "een zware, ons allen gemeenschappelijke zonde", en wel de zonde van de "ongehoorzaamheid aan Jezus Christus ons Hoofd. Elke kerk, ook onze Hervormde, is niet een menselijke inrichting tot bevordering van "geestelijk leven", een vereeniging gelijk elke andere; maar een openbaring van het lichaam van Jezus Christus, die dus in haar organisatie beslissing over alles moet laten aan 's Heeren Woord, door hetwelk, gelijk door den Geest, Hij haar regeert ... Woonst Christus door den Heiligen Geest ook in onze Kerk en is Hij haar leven, zoo mag de vorm dier kerk geen beleediging zijn voor het leven dat Hij omkleedt. Is elke kerk een openbaring van het Lichaam van Christus, zoo teekent haar vorm, haar organisatie, de gestalte af waarin het middelaarschap van Jezus Christus zich tot zichtbaarheid brengt; en is dus geenszins een voor het leven onverschillige vorm, maar een kanaal waardoor de regeermacht van Christus, naar zijn eigen wil en instelling, door bediening der Ambtsdragers (Efeze 4: 11 enz.) ons zegent" (cursiv. J.G.B.). Deze zonde van de ongehoorzaamheid aan ons Hoofd dienen wij "met oprechte boete en bekeering te belijden en in 's Heeren kracht af te leggen".

Wereldgelijkvormigheid

De eigenlijke reden, waarom wij aan onze - verkeerde - organisatie vasthouden, is "onze liefde voor de wereld, de gelijkvormigheid onzer Kerk aan de wereld". Van de steun der wereld - de wereld in en buiten de Kerk - afhankelijk geworden, zijn wij bang, dat de ingrijpende veranderingen, die een wijziging van de organisatie met zich meebrengt, voor de wereld een reden zullen zijn, ons vaarwel te zeggen. Maar deze vrees moeten wij overwinnen, en dit kunnen wij alleen door ook als Kerk ons kruis op ons te nemen en onze Meester te volgen,

waartoe "hartgrondige boete, waarachtige bekeering" nodig is.

Maatschappelijke roeping

Aan het einde van deze brief legt Gunning, zoals hij dit ook in de "Open Brief" gedaan heeft, de vinger bij het "zielmoordend individualisme", dat ons "naast elkaar doet voortleven, zelfzuchtig ieder alleen aan eigen kring denkende". Een individualisme, dat, om slechts dit éne kwaad te noemen, "zonder schaamte aanziet, hoe de Kerk, door geen belijdenis te hebben en uit te spreken, haar heilige maatschappelijke roeping als "pilaar en vastigheid der waarheid" verzaakt". Wij moeten allen van ons aandeel aan dit individualisme, dat "zoo eindeloos veel onheil sticht", belijdenis doen. Wij moeten bedenken, dat, ook al wil de Heer ons als werktuigen gebruiken, niet wij het zijn, die door onze goede voorstellen en onze ijver, hoe nodig deze ook zijn, uitkomst zullen brengen, maar dat de Heer zèlf, *Hij alleen*, hiertoe bij machte is. Wij moeten *plaats maken voor Hem*, ons in zijn dienst stellen.

Actualiteit

Tot zover de beide documenten, waarvan ik vooral de "Open Brief" zo uitvoerig mogelijk heb weergegeven. En nu de vraag naar de actualiteit, die dit schrijven voor ons heeft.

Op het eerste gezicht is men geneigd, het actualiteitsgehalte niet hoog aan te slaan. Is het grootste euvel, door Gunning c.s. gesignaleerd, de organisatie van 1816, niet uit de weg geruimd? In 1951 was het immers met de Reglementen gedaan. Er kwam een nieuwe kerkorde, die met veel enthousiasme is begroet. Eindelijk was de Hervormde Kerk een belijdende kerk geworden! De reglementenbundel had voor de Bijbel plaats moeten maken. Intussen zijn wij wéér een halve eeuw verder. De nieuwe kerkorde heeft jarenlang dienst gedaan, totdat de Hervormde kerk, na lange tijd van voorbereiding, in de Protestantse Kerk in Nederland is opgegaan, - een fusie, die, insgelijks door velen heel enthousiast begroet, een scheuring in de vaderlandse kerk ten gevolge heeft gehad, waardoor ons land er een nieuw kerkgenootschap bij gekregen heeft.

Hoe zouden, zo vragen wij ons met de "Open Brief" uit 1904 vóór ons, Gunning en de zijnen geoordeeld hebben over de stand van zaken, zoals deze de Protestantse Kerk van Nederland kenmerkt? "Het is ons te doen om 's Heeren heerschappij in onze Kerk", zo hebben wij hen in hun hartstochtelijk pleidooi voor kerkherstel horen uitroepen. Welnu, zouden zij in de ontwikkelingen sedert de invoering van de kerkorde van 1951 tekenen van Christus' heerschappij ontdekt hebben? En zouden zij in

de activiteiten, die van de Protestantse Kerk van Nederland uitgaan, veel sporen van geestelijk leven signaleren, let wel: van geestelijk leven als "leven uit den Heiligen Geest, die "ons Christus en aller Zijner weldaden deelachtig maakt", bovenal der mystische eenheid van Hoofd en Lichaam, van wijnstok en ranken"?

Kerk en wereld

Om vragen als deze te kunnen beantwoorden zullen wij in de eerste plaats moeten letten op de verhouding van de kerk tot de wereld. Wij hebben gezien, hoe Gunning aan het eind van de "Open Brief" de staf breekt over de wereldgelijkvormigheid van de kerk in zijn dagen: een kerk, die, bang om voor achterlijk versleten te worden, haar uiterste best doet om met de "wereld" in de pas te blijven. Een kerk, die, terwijl zij "*tot reden van optreden in de wereld heeft dat zij iets belijdt*", in feite *niets* belijdt en zichzelf daardoor van kracht berooft.

Wereldgelijkvormigheid, angst voor de wereld, die wij liever te vriend houden ... Wanneer wij woorden als deze op ons laten inwerken, is het ons, alsof héél de eeuw, die ons van Gunning c.s. scheidt, wegvalt. Het zijn woorden, die de koers, waarvoor de Hervormde kerk al vrij snel na de invoering van de nieuwe kerkorde heeft gekozen, angstwekkend duidelijk in kaart brengen.

Een kerk, die niets belijdt. Dat is nogal wat! Maar had de Nederlandse Hervormde Kerk van na 1951 dan geen belijdenis? En kan men van de Protestantse Kerk in Nederland - een kerk, die de gereformeerde en de Lutherse belijdenis als grondslag van haar belijden heeft aanvaard - zeggen, dat zij niets belijdt? Nee, dat kan men niet zeggen. De Hervormde Kerk van weleer had en de Protestantse Kerk in Nederland hééft een belijdende kerkorde. Maar hoe heeft de kerkorde van 1951 gewerkt en wat houdt het belijden van een kerk als de P.K.N. in? Heeft de kerk in de afgelopen halve eeuw inderdaad "een woord voor de wereld" gehad en weet die wereld zich anno 2006 wel door haar aangesproken? Is de grens tussen kerk en wereld in de loop der jaren niet steeds meer vervaagd?

Gods heiligheid

Met deze vraag, deze constatering, hebben wij echter nog niet het hart van de zaak getroffen. Wij dienen Gunning nog even aan het woord te laten. Welnu, hij nodigt ons uit, naar de diepte af te steken. Sprekend over de verachting (!), die de kerk in zijn dagen van de kant van de wereld ten deel valt, horen wij hem zeggen, dat de eigenlijke oorzaak hiervan veel dieper ligt dan de wereld zich bewust is. Zij is, zo zegt hij, in "*de heilige toorn des Heeren*" gelegen!

Heiligheid, toorn van God ... Worden deze woorden

anno 2006 hierover in de zondagse prediking nog wel genoemd? Het komt mij voor, dat het wezen van God, zoals men het zich in onze tijd veelal denkt, niets, maar dan ook niets heeft van de heiligheid, die het volgens de Heilige Schrift eigen is. De kerkganger wordt, in het algemeen gesproken, veeleer vergast op het beeld van een vriendelijke, stokoude opa, die van zonde bij ons mensen niet wil weten, die voor alles en iedereen begrip heeft, die niets liever doet dan de rechten van de mens te laten gelden en Jan en alleman "in zijn waarde te laten", maar die zelf van zijn "hoog en heilig recht" (Gezang 229 : 4) niets behouden heeft. Een trend, die niet, als in Gunnings dagen, met zich meebrengt, dat de kerk door de wereld veracht wordt, nee, het is veel erger: de wereld ziet de kerk niet eens meer. Zij heeft geen boodschap aan een kerk, die geen boodschap voor háár heeft. Wat valt er immers te verwachten van een *plurale* kerk, van een kerk met voor elk wat wils, van een kerk, die, in de praktijk nauwelijks verschillend van de staatscreatuur, waarmee ons land in 1816 werd opgezaald, zich steeds verder verwijderd van de Boodschap, waarvoor in de zestiende eeuw duizenden hun leven geofferd hebben?

De Kerk: het Lichaam van Christus

Een ander element in de "Open Brief" van Gunning, waarop wij de aandacht willen vestigen, is het individualisme. Een kwaad, door hem als "zielmoordend" aan de kaak gesteld. Als er één woord is, waarmee het maatschappelijk klimaat in onze tijd getypeerd kan worden, dan is het dit woord wel. Het individualisme viert hoogtij onder ons, en dat niet alleen op maatschappelijk terrein, nee, ook op het kerkelijk erf laat het zich danig gelden. Meer dan ooit tevoren brengt de eenzijdige gerichtheid op het heil van de enkeling met zich mee, dat men voor het grote goed, dat ons in de Kerk, de gemeenschap der heiligen, gegeven is, vrijwel geen oog meer heeft. Met het grootste gemak verandert men van kerk, alsof men van supermarkt verandert. Wij hebben Gunning horen zeggen: "Is elke kerk een openbaring van het Lichaam van Christus, zoo teekent haar vorm, haar organisatie, de gestalte af waarin het middelaarschap van Jezus Christus zich tot zichtbaarheid brengt; en is dus geenszins een voor het leven onverschillige vorm, maar een kanaal waardoor de regeermacht van Christus, naar zijn eigen wil en instelling, door bediening der Ambtsdragers (Efeze 4 : 11 enz.) ons zegent". Er is alle reden om ons door dit diep-ernstige woord te laten gezeggen.

De geschiedenis

Wanneer wij ons afvragen, hoe het komt, dat mensen, die zich christen noemen, zo onachtzaam met het

Lichaam van Christus omgaan, dan stuiten wij o.m. op het gegeven, dat men het zicht op de *geschiedenis* als het toneel van Gods grote daden is kwijtgeraakt. Het is een teken aan de wand, dat in de vele opwekkingsliederen, waarmee men in de kerk krampachtig probeert de jeugd vast te houden, de lofprijzing van "de daden, groot en goed, die Hij (God) triomferend doet" (Psalm 150 : 1), slechts een heel bescheiden plaats is toebedeeld. De ik-gerichtheid van deze liederen met hun eindeloze herhalingen staat op gespannen voet met "jubel-lied en zegezing", zoals wij die uit de psalmen met hun zoveel grotere diepgang kennen.

Ontwrichting van het ambt

Een derde punt, dat ik uit het schrijven van Gunning c.s. zou willen aanstippen, wordt ons aangereikt door de klacht, dat de ambten worden "ontwricht door allerlei bijwerk". Een klacht, die op het eerste gehoor niet op onze tijd van toepassing is: vandaag de dag houden predikanten zich met "bijwerk" in de vorm, die Gunning op het oog heeft, niet of nauwelijks meer bezig, kunnen dit ook niet meer, daar hun de tijd ervoor ontbreekt. Toch doen wij er goed aan, aan Gunnings *cri de coeur* - want dat is het - niet zonder meer voorbij te gaan. Ook, ja juist in onze tijd, waarin het "zielmoordend individualisme" zich sterker dan ooit laat gelden, wordt het ambt steeds meer, om Gunnings woord te gebruiken, aan ontwrichting prijsgegeven. Een ontwrichting, die het gevolg is van de gaandeweg toenemende verzakelijking, die de predikant tot een functionaris verlaagt, tot een manager, die, aanhoudend voor aantasting van zijn "privacy" beducht, niet, in vertrouwen op God, van kracht tot kracht, maar van vakantie tot vakantie steeds voortgaat. Een heilloze ontwikkeling, die de dood van de gemeente betekent. Door God geroepen om de hem toevertrouwde kudde te weiden, dient de *herder en leraar* van de gemeente, "met ontferming (!) bewogen", het volle pond aan het pastoraat te geven. Let wel: geen pastoraat-opafstand, geen computer-pastoraat, dat, vanuit een pastorie als als een schier hermetisch gesloten bunker "bedreven" (!), door een simpele druk op de knop een grote mate van medeleven met de goegemeente wil suggereren, en ook geen vluchtig bezoek, dat na de zoveelste blik op het horloge "op de gebruikelijke wijze" - door het lezen van "een stukje uit de Bijbel" en een gebed als van een robot - wordt afgesloten, maar daadwerkelijke aandacht voor hen, die aan onze zorgen zijn toevertrouwd. En al weet men zich als herder van de kudde anno 2006 geconfronteerd met problemen, die in vroeger tijd veel minder relevant waren, wanneer men zijn ambt op een gewetensvolle wijze vervult, mag men zich ook vandaag de dag door de grote Herder der schapen geschraagd

weten, gesterkt door de belofte, dat God, die zich, onze ontrouw ten spijt, nog altijd niet van ons heeft afgekeerd, het werk van zijn handen trouw zal blijven.

Solidariteit

Ik moet eindigen. Dit echter niet zonder nog één punt, bepaald niet het minst belangrijke, uit de "Open Brief" aan de orde te stellen.

Het valt ons op, dat Gunning, wanneer hij de misstanden in de kerk van zijn dagen aan de kaak stelt, de schuld van een en ander niet uitsluitend bij anderen zoekt, maar - en dit typeert deze rechtvaardige in Israël bovenmate - zichzelf, als mede-schuldig, nadrukkelijk insluit. Zo spreekt hij van "onze ontrouw" en van de

zonde van de "ongehoorzaamheid aan Jezus Christus ons Hoofd" als "een zware, ons allen gemeenschappelijke zonde", een zonde, "aan welke wij allen deelhebben". Solidariteit in de schuld, zouden wij tegenwoordig zeggen. Een prachtig woord, maar maken wij werkelijk ernst met het grote goed, dat hiermee wordt aangeduid?

Samenvattend meen ik te mogen stellen, dat de "Open Brief" van Gunning c.s. ons, die een eeuw later leven, veel, bijzonder veel zelfs, te zeggen heeft. Dankbaar jegens Dr. W. Aalders, die mij op het spoor van dit gewichtige stuk gezet heeft, spreek ik de hoop uit, dat de overdenking ervan ons allen tot verootmoediging mag leiden.

T. van Es, Alblasserdam

Dr. J. Kommers' studie over het Wuppertal in de 19^e eeuw (II)

Na lezing van het proefschrift van dr. J. Kommers bleven enkele vragen bij mij over. De keuze van de drie predikanten Krummacher, Kohlbrugge en Geysler is niet zo verwonderlijk. Alle drie hebben zij in de prediking gelijksoortige tonen aangeslagen. Alle drie werkten zij een groot deel van hun leven in het Wuppertal, een streek, waar de reformatorische klanken voluit gehoord en gewaardeerd werden. Deze streek heeft een grote doorwerking van de *Erweckung* gekend. Maar juist daar is voor mij de invalshoek van al mijn vragen.

Kommers legt aan het begin van zijn boek uit wat *Erweckung* is, maar ik zou willen vragen: Is dat nu een net zo sterk begrensde beweging geweest als in Nederland het Réveil, een beweging waarmee Kohlbrugge nogal eens in botsing kwam? Was het een beweging, een stroming of een tijdperk, waarin velen 'erweckt' werden? Als het een beweging was, dan blijft de vraag of men 'lid' moest zijn van die beweging. Als het een tijdperk betrof, kan de vraag gesteld worden of een ieder die in dat tijdperk preekte, een 'erwekkingsprediker' genoemd kan worden. Natuurlijk is dit niet zo, maar wat is dan het criterium? Moeten de preken dan aan bepaalde eisen voldoen? Moet de uitkomst van die preken aan bepaalde eisen voldoen, bij voorbeeld de hoeveelheid hoorders, die onder die prediking 'erweckt' werden? Alleen te stellen dat de opwekkingspredikers de oude rechtzinnige klanken weer aanhieven, is niet toereikend ter karakterisering. Er moet iets anders zijn.

In Nederland was vrij nauwkeurig bekend wie er tot de Réveilbeweging gerekend kon worden en wie niet. Geldt dit voor Duitsland ook? Om welke reden moeten of mogen de drie genoemde predikanten tot de opwekkingspredikers gerekend worden?

Omdat deze boekbespreking voor "Ecclesia" geschreven is, zal ik mijn vragen beperken tot de persoon van Kohlbrugge. Want wie het boek van Kommers goed leest, komt hier en daar beoordelingen, stellingen of typering tegen die zouden gelden voor de opwekkingspredikers. Maar meer dan eens kan ik daar Kohlbrugge niet in herkennen. Welnu, wanneer bepaalde typische 'erwekkings'- kenmerken niet voor Kohlbrugge opgaan, dan is deze ook niet te rekenen tot de predikers van de *Erweckung*. Kohlbrugge kon soms moeilijk overweg met het Nederlandse Réveil, past hij dan wel in de Duitse opwekkingsbeweging?

Laten we stapsgewijze volgen wat mij opviel. Kommers schrijft ergens: "In de praktijk dreigde echter het gevaar dat er binnen de erwekkingsprediking, met de tendens tot een perfectionistische wetsopvatting, een exclusief element kwam waardoor de missionaire kracht van deze prediking begrensd werd" (blz. 130). Kommers stelt dan dat ook Kohlbrugge niet aan dit gevaar ontsnapt is. Dat verdient nadere uitleg, want ik hoor voor het eerst dat Kohlbrugge een (zekere mate van) perfectionistische wetsopvatting zou hebben gehad! Dan: "Het

ontstaan van de Niederländisch-reformierte Gemeinde kwam meer voort uit kerkpolitieke dan uit confessionele verschillen" (blz. 214). Dat doet m.i. geen recht aan Kohlbrugge, die eerst getracht heeft 'zijn' gemeente binnen het verband van de *Reformierte Gemeinde* te brengen. Pas toen hij gedwongen werd de door hem verfoeide *Agende* aan te nemen, ging hij definitief over tot het stichten van een eigen gemeente en dat niet uit kerkpolitieke overwegingen, maar vanwege het confessionele bezwaar tegen de *Agende*.

De theoloog F.A.G. Tholuck, "de erwekkingsprediker van de negentiende eeuw", "die alle andere predikanten van de erwekkingsbeweging in de schaduw stelde" (blz. 244), wordt geregeld aangehaald als voorbeeld binnen de opwekkingsbeweging. Tholuck had in de tijd van de *Erweckung* een belangrijke gidsfunctie met betrekking tot de prediking (blz. 524). Hij bedreef de opwekkingstheologie in wetenschappelijke zin (blz. 133). Dit gegeven betekent al dat Kohlbrugge niet binnen deze beweging past. Hij had niet veel op met Tholuck, laat staan dat hij hem als gids liet fungeren, ja, Kohlbrugge waarschuwde zijn leerling Wichelhaus juist om op zijn hoede te zijn voor Tholuck. Was hij niet de man die eens een Bijbel omhoog had gehouden en riep: "Vervloekt is wie zegt, dat alles wat tussen deze twee kaffen staat, Gods Woord is"? Wichelhaus doorzag het verschil tussen Kohlbrugge en Tholuck goed. Toen de laatste in 1848 klaagde dat het gedaan was met de theologie, gaf Wichelhaus hem ten antwoord: "Integendeel, nu begint juist de echte theologie". Dat was niet de opwekkingstheologie (blz. 368) van Tholuck, maar de opvattingen zoals die door Kohlbrugge werden verwoord!

Volgens Kommers hadden de opwekkingspredikers een 'biblicistische preekopvatting' (blz. 264). Die opvatting was de "formele identiteit van Heilige Schrift en Woord Gods", "een betrekking die uit Luthers verstaan van de Schrift geïsoleerd werd" (blz. 267). Deze 'biblicistische preekopvatting' gaf een inperking van de vrijheid van het Woord op verschillende niveaus (302). Dat zou tot gevolg gehad hebben dat de predikers niet ingingen op de problemen van hun tijd. Dit werkte een 'ghettomenta-liteit' in de hand (blz. 344). Zou dit Kohlbrugge verweten kunnen worden?

Kohlbrugge gaat volgens mij niet, zoals Kommers stelt, "met een brede zwaai voorbij aan de werkelijke nood van zijn hoorders" (blz. 346), maar hij geeft hun binnen de gegeven omstandigheden een besten-

dige hoop en troost mee. In zijn kritiek op Kohlbrugge is Kommers in dit geval niet consequent. Hij roemt nl. op een andere plaats juist de *tijdloosheid* van de prediking van Kohlbrugge. "Kohlbrugge wist zich dienaar van het Woord, geroepen om de schapen die God hem had toevertrouwd, veilig door dit leven naar het toekomstige leven te leiden. In die tijd waarin tronen wankelden, stond hij als een rots in de branding met het Woord van God op wacht". (blz. 382). Dat laatste lijkt mij juist gezegd.

Heeft Kohlbrugge ooit een 'wettische ondertoon' (blz. 351) in zijn preken gehad? Kommers stelt verder, dat de 'profetische oproep' vanuit de Bijbel bij de opwekkingspredikers niet wordt gevonden, maar de enkeling bereikt werd, zijn hart en zijn innerlijk, en daarmee beslissende dimensies van de werkelijkheid achterwege gelaten werden. Maar ook hier geldt: de theologie van Kohlbrugge is juist daarop gericht, dat eerst de relatie met de levende God goed moet zijn en dat dan geleid door de Geest, de vrucht van de Geest vanzelf in het leven van de gelovige zal komen. Al het andere zet onwedergeboren mensen maar aan tot werken van het vlees. Dat is geen 'tekort van zijn tijd' (blz. 352).

Kohlbrugge legde de mensen geen plichten op. Daarom heeft hij ook nooit een *Ethik* kunnen en willen schrijven. Dat signaleert Kommers uiteindelijk ook wel: "De gedachte om deze wereld principieel te verbeteren en te christianiseren werd in deze prediking ontzenuwd. Ook de hoge verwachting van eigen godsdienstigheid kwam totaal te vervallen, als zouden de gelovigen het evangelie waar moeten en kunnen maken. Wij en ook de kerk maken het dagelijks niet waar. Het moet voor de christenen genoeg zijn om te weten dat God soeverein handelt en Zijn kerk vergadert. Hun prediking leert ons alle activisme af, dat God voor de voeten loopt en elke vorm van wetticisme met zijn hoogmoed en willekeur. Van de Wuppertaler 'erwekkingspredikers' leren wij hoe zinloos en ook hoe zondig het is om ook maar iets van de mens te verwachten en daarop te bouwen, of dat nu de waarneembare kerk is of de cultus van ons eigen 'ik'. Ook het godsdienstige 'ik', dat Gods heilige wet opzij zet en zich eigen wetten en goden maakt. Wat overblijft is het bevrijdende vertrouwen op de genade van God en het roemen van Zijn Christus. De kerk dient naar hun boodschap te luisteren wil ze niet vervreemden van haar grondslag en Here, de Christus der Schriften" (blz. 355). Daar kan ik het van harte mee eens zijn.

Het profiel van de predikant

Wanneer een predikant een beroep naar een andere gemeente heeft aangenomen of met emeritaat is gegaan of zal gaan, komt de kerkenraad in actie om in de vacature te voorzien. Er is een heel lijstje met voorschriften waaraan moet worden voldaan voordat een beroep mag worden uitgebracht. Een belangrijk vereiste is dat de gemeente in staat wordt geacht gedurende langere tijd het traktement dat aan de predikantsplaats verbonden is, ook op te brengen. Dit wordt steeds moeilijker, zodat keer op keer predikantsplaatsen worden opgeheven, samengevoegd of van "volledig" "deeltijds" worden. Het laat zich aanzien dat deze negatieve ontwikkeling zich in snel tempo zal voortzetten.

Een gemeente ziet haar predikant vertrekken – hoe stelt zij zich zijn of haar opvolger voor? Er is genoeg informatie om deze vraag te beantwoorden. In de drie kerken die samen de PKN vormen, was het al jaren geleden gebruikelijk geworden een advertentie te plaatsen en sollicitanten op te roepen. Toen dit begon, was dat een heel nieuw verschijnsel dat al spoedig is ingeburgerd in die delen van de kerk die als vrijzinnig gelden of – naar de karakteristiek van dr. H. Berkhof destijds – bekend staan als middenorthodox. Ter rechterzijde is het zoeken van een predikant per advertentie nagenoeg onbekend.

Uit de advertenties blijkt welk profiel de vacante gemeenten voor ogen staat. Deze verschijnen soms in een dagblad, ook wel in "Woord en Dienst" en de meeste in het officiële orgaan van de PKN "Kerkinformatie".

Welnu, de gewenste predikant moet "inspirerend" zijn, vooral in de erediensten, de "vieringen" en in het pastoraat. Dit vereiste voor de gezochte kandidaat ontbreekt niet dikwijls in de advertentie. Als hij/zij "creatief" is en kan "stimuleren", is dit ook zeer welkom. Eveneens dat hij/zij goed kan samenwerken met anderen, het evangelie weet te vertalen op eigentijdse wijze, vrijwilligers ondersteunt, een goede pastor is, kan luisteren, kan samenbinden, volgens het beleidsplan zich wil inzetten, aandacht heeft voor de jeugd.

Nu zijn dit bepaald geen verkeerde eigenschappen, maar er is een aantal zaken dat nooit wordt genoemd en dat blijkbaar van geen belang wordt geacht. Ik noem er enkele.

Dat men uitziet naar een predikant die het *karak-*

ter van deze tijd verstaat, las ik niet één keer. Evenmin dat bij het profiel behoort dat een predikant *blijft* studeren. Ook niet dat men verwacht dat hij op zijn tijd weet *stil* te zijn. Een deel van de activiteiten wordt opgesomd, andere laten zich verwachten. Men zoekt een "doemens". Maar stil zijn? Zich bezinnen? Een mens van gebed? Die weet van Gods verborgen omgang? Eerbiedig de Schriften onderzoekt? Ik heb het niet gelezen. Het is doorgaans één en al actief zijn wat uit de advertenties driipt.

Zou bij het profiel horen dat gemeente en voorganger leven en bezig zijn binnen het raam van de kerkelijke belijdenis? Zelden komt dit naar voren. Een weldadige uitzondering is het een keer te lezen dat de eventuele sollicitant zich realiseert dat wijkgemeente X te Y "staat in de traditie van het gereformeerd belijden". Daar zoekt men ook iemand die "een levend persoonlijk geloof" heeft. Het is de enige keer dat ik dit in enkele tientallen advertenties tegenkwam.

Dat is dan ook wel het meest trieste in die oproepen, dat dit aspect gewoon ontbreekt: dat de predikant uit een levend persoonlijk geloof leeft, alsof dit niet het allervoornaamste is en als eerste genoemd zou moeten worden. Is dit van geen belang? Is dit vanzelfsprekend voor een predikant? Men kan uit de preek en gesprekken van velen horen, uit het beleid aflezen, uit de wijkbladen en publicaties vernemen hoe het met het geloof van velen is gesteld!

Een tegenstander van Adolf Hitler van het eerste uur was de Duitse edelman uit Pommeren Ewald von Kleist-Schmenzin. Hij heeft zijn verzet met zijn leven moeten betalen. Als verklaring voor de snelle opgang die Hitler maakte en het meedoen van bijna allen zei hij eens verachtelijk: "Dom als een intellectueel, zonder geloof als een predikant, eerloos en laf als een generaal". Christian Graf von Krockow vertelt dit in zijn lezenswaardige boek *Einspruch gegen den Zeitgeist*. Nog scherper zei Von Kleist ook: "gottlos wie ein protestantser Pfaffe". Het is kras gezegd, maar wanneer eens als alle Duitse predikanten *gelovig*, fier en moedig tegen het hele Hitlerdom "neen" zouden hebben gezegd en gedaan?

"Zonder geloof als een predikant", eventueel nog wel geloof aan God als een *idee*, maar geen geloof in God als *iemand*, de eerste realiteit, de God van de Bijbel, de God die Zich in Zijn Zoon Jezus Christus laat kennen, de God die de Kerk der eeuwen belijdt - zou hier niet één van de voornaamste oorzaken liggen van het verval van de gemeenten en heel het kerkelijk "bedrijf"?